

СВІТЛАНА ДЯДИЧЕНКО

Тема магістерської: "Семантика символів у новелістиці Ольги Кобилянської"
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Левченко Г.Д.

Модерністична трансформація біблійних образів Юди та Божої Матері у новелістиці Ольги Кобилянської

Біблія та антична культура впродовж віків залишаються невичерпними джерелами тем і сюжетів для письменників і митців, особливо тоді, коли життєві реалії вимагають відповіді на вічні питання людського буття. Ще у «Божественній комедії» Данте дивно поєдналися образи релігійної міфології християнства з персонажами античної історії та портретами сучасних йому політичних діячів [3; 66]. До подібних трансформацій вдавалось чимало інших письменників наступних епох, у тому числі й письменники України.

На зламі XIX та XX століть у творчості багатьох українських письменників відбувається філософське осмислення біблійної тематики (Іван Франко «Мойсей», «Смерть Каїна», Г. Хоткевич «Авірон», Леся Українка «На полі крові», С. Черкасенко «Ціна крові» та ін.). Звернення до біблійних тем пояснюється тим, що через образи біблійних персонажів письменники подають події сучасності, об'єднавши таким чином два семантичні кола подій та образів – минулого та теперішнього, використовуючи універсальність міфологічного мислення.

Письменниця спадщина О. Кобилянської має своєрідну структуру, наповнену символічними образами, знаками і кодами. Про релігійність письменниці однозначно сказати важко. З одного боку, йдучи в ногу з модерним періодом і осмислюючи творчість Ф. Ніцше вона сприймала релігію як спосіб пізнання дійсності, а з другого, мати письменниці носила в своїй душі глибоку та справжню віру: «Коли дівтора вилетіла з хати в свято, в неділю, мов з вулію, вона бралася за молитовник свій, і усівшись... десь у куточок якоїсь софи, починала молитися. Не дивилася на нікого...й не говорила, була тоді якась така інша, така як свята» [7; 229]. Тому сприйняття простору християнської релігії було для О. Кобилянської культурно-історичним підґрунтям та духовною основою буття, що розповсюджувалося на всі сфери життя, адже Бог у її розумінні – це простір, який поширюється не лише на світ людей, а й на світ природи.

Розглянемо трансформацію образу Юди в однойменному творі О.Кобилянської. Сміслові навантаження цього імені ідентичне поняттю зрада. У словнику символів читаємо: «Юда (Іуда) Іскаріот (Іскаріотський). – біблійний апостол-зрадник, який видав Ісуса Христа властям і повісився, дізнавшись про наслідки свого вчинку» [8]. Сюжетний план новели стосується часів першої світової війни і перегукується із змістовою лінією біблійної оповіді. У творі Юдою себе називає батько, який ставши жертвою обставин, вбиває свого сина і у кінці вчиняє самогубство, натягнувши зашморг собі на шию. Трансформація образу Іуди демонструє глибину проникнення автора у психологію найбільшого зрадника за всю історію людства. Ю. Клим'юк, порівнюючи новелу О. Кобилянської із драматичною поемою «На полі крові», вважає, що обидва твори «єднає міфом та притчею, по-перше, узагальненість образів головних героїв, які, хоч і різняться за змісловим значенням від євангельського образу Іуди, у своїй основі є архетипічними, тобто зводяться до зразка, до психомоделі людини-зрадника. По-друге, – те, що, внаслідок параболічного зіставлення двох віддалених між собою епох (початок двадцятого століття і біблійної історії), образи й події творів набувають алегоричного значення, тобто ознак міфологічно-притчевої умовності. По-третє, – застосований у них прийом ремінісценції з євангельських творів, що дозволяє розширити межі художнього узагальнення і звичайні випадки з життя підняти на рівень вічних проблем людського буття» [4; 85].

Цікавою є сама мотивація скоєння вчинку. С. Кирилук вважає, що Ольга Кобилянська, «нагнітаючи в текст оповідання саме формальні аспекти комплексу Юди, стверджує протилежне оповідання про не-Юду. Тут, як і в інших творах письменниці, що більшою чи меншою мірою співвідноситься з біблійною «матрицею», прозирає очевидне – доба «традиційних» сюжетів минула...» [3; 114]. Тут ім'я стає маскою, яку надягає на себе герой і далі проживає життя не своє, а цієї маски. Герой переноситься у площину свого «alter ego», яке співвідноситься з образом зрадника.

Звернення письменниці до християнського образу Божої Матері пояснюється пошуками орієнтирів та осягнення буття не лише героями, а й самою письменницею. Біблійний персонаж Марії у новелах письменниці не подається як конкретно-образний матеріал, а виявляється у семантичних зв'язках між героями сучасності та біблійною оповіддю. У новелі «Віщуни» образ Матері Божої є досягнутим духовним орієнтиром для Войцеха та його доньки та має свою реальну та ірреальну різноплановість. Реальна виявляється в опредметненні образу, коли Цецілія приходиться до церкви і «опам'ятовується нарешті і розуміє, що перед нею стоїть мати божа. Висока прекрасна з дитятком на руках» [5; 415]. Досягнення духовного образу відбувається після смерті дівчинки: «і заопікувалась мати господня. Вночі тихцем, як усі спочивають, й лиш вона [Цецілія –

С.Д.], дрібонька без пам'яті лежала, прийшла небесна нечутним святим кроком своїм... і забрала її під свою опіку...» [5; 420].

В іншій площині Ольга Кобилянська подає образ Матері Господньої у новелі «Мати Божа». У цьому творі образ Божої Матері є сталим в уявленні, але в реальності вказано його трансформацію і вираження через різні ситуації: «я прийшла була з двома сиротятами» [467], «ти не пригадуєш собі тую напівбожевільну, для котрої люди не мали ні милосердя, ні співчуття» [6; 467], «ти не пригадуєш собі тату робітницю з фабрики, котра в своїм незаметнім ярмі осліпла і в бідності утопала аж до звірства» [6; 468], «ти не пригадуєш собі ту стареньку вдовицю, для котрої власні діти стали прокляттям» [6; 468]. Єдиним сталим у пам'яті образом був образ Матері Божої з церкви, тобто ікони, де вона зображена з Ісусом. Лише пізніше героїня згадує: «Її очі пригадували мені очі оцієї тут. Очі Матері Божої» [6; 468]. Однак у кого я бачила таку лінію біля уст, – лінію несказанного горя і болю, котру мала оця? Тут немовби відбувається перетинання двох площин – реальної і трансцендентної, де реальна площина формує ту «лінію біля уст». Образ «Божої Матері» містить у собі страждання жінок під тягарем соціального життя, яке вони проносили до смерті. На відміну від них у новелі «Лист засудженого жовніра до своєї жінки» Марія вирішує позбутися тягара соціальних обставин і тричі «старалася стратити себе», щоправда лише у сні чоловіка. Тут ми теж бачимо перетин двох світів: сну та реальності, якщо утворити своєрідну тріаду площин за двома новелами, то їх порядок буде наступний: нижній світ – сну, середній – реальність та вищий – образи, ікони, трансцендентальність. Чи не знайдемо ми подібний вияв у теорії З. Фрейда про «id», «ego», «super ego»? Ім'я Марія, згідно з біблійною енциклопедією означає «прекрасна», «сильна». Справді, величезну духовну силу треба було проявити жінці, щоб гідно виконати покладену на неї місію і достойно пройти через усі духовні муки і страждання.

Отже, семантика символів-образів Божої Матері та Юди виражається у різних позиціях і зазнає суттєвого видозмінення у порівнянні з варіантом оригінального твору (перенесення ознак образу Юди не через зовнішній світ, а через внутрішнє несприйняття себе героєм). При врахуванні інтенсивності звернення Ольги Кобилянської до образу Божої Матері та образу-імені Марія, можна зробити висновок, що цей образ мав велике значення для творчості письменниці і найкраще підходив до вияву саме тих духовних ознак, які вона нам передала у своїх творах.

На думку В. Антофійчука, «на характер трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі суттєво вплинули поетико-культурологічні засади численних літературних напрямків ХХ ст., основні ідеї найбільш відомих і поширених філософсько-естетичних концепцій» [1; 316]. Де мова йде про «з одного боку, модерністські та постмодерністські течії, з другого, — про домінуючі ідеологічні засади» [1; 316].

Українська література у різні культурні епохи використовувала біблійні символи. У їхній трансформації безперечно будуть відкриватися все нові і нові грані, в залежності від актуальних проблем сучасності автора для написання твору. Творчість Ольги Кобилянської є в цьому контексті яскравим зразком використання модерністично зміщених, по-новому зацентрованих і переосмислених символічних християнських образів.

Література:

1. Антофійчук В.І. Євангельські образи в українській літературі ХХ століття. – Чернівці: Рута, 2000. – 335 с.
2. Демченко І.А. Особливості поетики Ольги Кобилянської: Монографія. – К., 2001. – 208с.
3. Кирилук С.Д. Ольга Кобилянська і світова література. – Чернівці: Рута, 2002. – 176 с.
4. Клим'юк Ю. Міфологічно-притчева природа умовності й узагальнення у творах Лесі Українки «На полях крові» та О.Кобилянської «Юда» // Творчість Ольги Кобилянської у контексті української та світової літератури. Тези доповідей і повідомлень Респ. наук. конференції (24-26 листопада 1988 року). – Чернівці: ЧДУ, 1988. – Ч.1. – С. 85.
5. Кобилянська О. Твори в 5-ти томах. – Т. 3. – К., 1963. – 439 с.
6. Кобилянська О. Твори в 5-ти томах. – Т. 4. – К., 1963. – 512 с.
7. Кобилянська О. Твори в 5-ти томах. – Т. 5. – К., 1963. – 768 с.
8. http://litopys.org.ua/human/hum43_1.htm